

Sejdi GASHI

TIPOLOGJI FJALËFORMUESE NË AREALIN GJUHËSOR TË ISTOGUT ME RRETHINË

Gjuha është mjeti më i rëndësishëm i komunikimit. Ajo zhvillohet e pasurohet pandërprerë dhe pasqyron ndryshimet në veprimtarinë shoqërore, politike, ekonomike, kulturore dhe shkencore të vetë shoqërisë që e flet atë. Këto ndryshime dhe evoluime, paraqitjen e tyre të drejtpërdrejtë dhe të shpejtë e gjejnë veçanërisht në leksikun e gjuhës, ndërkaq, fjalëformimi përbën një nga rrugët kryesore në këtë proces.

Objekt trajtimi në këtë punim është fjalëformimi në arealin gjuhësor të Istogut me rrethinë, përkatësisht disa mënyra fjalëformuese, siç janë: parashtesat, prapashtesat, fjalëformimi para-prapashtesor, paranyjëzimi, kompozimi, përngjitja dhe konversioni. Për shkak të numrit të madh të parashtesave, e, veçmas të prapashtesave, këtu kemi paraqitur vetëm disa prej tyre, të cilat mendojmë se janë më karakteristike.

1. Parashtesimi. Pjesa më e madhe e fjalëve që formohen me parashtesa dhe përdoren në të folmen e Istogut gjallojnë edhe në të folmet e tjera shqipe, prandaj në këtë trajtesë do të pasqyrojmë vetëm ato që mendojmë se janë më karakteristike për këtë të folme.

Parashtesa ç- Kryesisht u ngjitet foljeve duke u dhënë atyre kuptim antonimik. Po ashtu, gjen përdorim edhe te disa mbiemra e ndajfolje. p.sh.: *çkrehë* (shkreh), *çpikë* (shpikë), *çpihet* (shpihet). Ajo mundëson edhe formimin e disa mbiemrave të nyjshëm, p.sh.: *i çkatrrum* (i shkatërruar), *i çthúrun* (i shturur), *i çkapun*, *i çkoklumë* (i shkokuar), *i çkoqt* (i

shkoqur). Parashtesa -ç ndihmon në ndërtimin e antonimisë së disa ndajfoljeve, p.sh.: *thurun* – *ç'thurun* (shthurur), *armatosun* – *çarmatosun*, *montueshëm* – *çmontushëm* etj.

Parashtesat *kaça-* / *kaca-*. Me anë të këtyre parashtesave formohen disa emra, mbiemra e folje. Leksemat e formuara me këto parashtesa, shpesht dalin me dy variante, pra, me *kaça-* dhe *kaca-* (Berisha, 2017:148). Numri i njesive të formuara me këtë parashtesë është i kufizuar, p.sh.: *i kacavjerrun* (i varur), *kacavaret* (ngjitet), *kaçarrëm* (gëmb), *kaçapordhica* (fjalë të kota), *kaçamin* (i dobët nga shëndeti) etj.

Parashtesa *kala-*. Kjo parashtesë ka përdorim të dendur. Me anë të saj janë formuar emrat e tipit: *kalabosh* e *kaladash* (boqëzat e pishës), *kaladredhan* (*kala+* *dredh* +*an*); pastaj janë formuar foljet e tipit: *kalaveshet* (sëmuret), *kalafënet* (përgjemet), *kaladredhet* (dredhohet), *kalamënet* (i mirren mendtë); ndajfoljet e llojit: *kalabosh* (bashkë, ngjitas), *kalakryqas* (të qëndruarit ulur e me këmbë të mbledhura).

Parashtesa *m-*. Kjo parashtesë përdoret te emrat e tipit: *mërdhezet* (skuqet), *mshâj* (bie, godas); ndajfoljet: *mrîjaz* (me shumë mundim, me peripeci), *momas* (përgjysmë), si dhe mbiemri: *e mrûme* (bukë e ardhur).

Parashtesa *mi-*. Kjo parashtesë për kah funksioni është e njëjtë me parashtesën e shqipes standarde ***mbi-***. Me anë të saj janë formuar fjalët: *mívadat* (toka që nuk ujiten, që nuk i kap uji), *míudhat* (mikrotoponim në fshatin Kaliçan) etj.

Parashtesa *pa-*. Me anë të saj formohen disa emra, mbiemra e ndajfolje. U jep fjalëve kuptim tjetër (të ri) mohues a antonimik. Me këtë parashtesë formohen emrat prejfoljor të tipit: *t'papamt* (të pa parët), *pavádat* (toka që nuk ujiten), *t'padálnit* (të pa dalurit). Po ashtu, formohen edhe disa emra abstraktë: *pabúrrni*, *pamundsí*, *padrejsí*, si dhe disa mbiemra që tregojnë mungesën e një tipari a të një cilësie, p.sh.: *t'pakojshtëm* (pa shije), *t'pamarrúshëm* (të pa turp), *t'parrítun* (të pa rritur a zhvilluar sa duhet), *i pashnetë* (i pa shëndet), *i paudhë* (i humbur). Po ashtu, me anë të parashtesës -*pa*, formohen edhe disa mbiemra të nyjshëm, me ç'rast dalin me kuptim antonimik, p.sh.: *i pazimë*, *i pamsúmë*, *i pafe* etj.

Parashtesa për-. Kjo parashtesë e gurrës së shqipes ka origjinë parafjalore dhe si e tillë haset mjaft dendur. Ajo u ngjitet disa emrave, mbiemrave, foljeve e ndajfoljeve, duke u dhënë kuptime të ndryshme. Emrat që formohen me anë të kësaj parashtese mund të jenë emra konkretë e abstraktë, frymorë e jofrymorë, pra emra të gjërave të ndryshme (sendeve), por edhe emra vendesh (topikë). Konsiderohet si parashtesa më prodhimtare e mbarë shqipes.

Disa emra që krijohen me parashtesën (**për-**) janë: *përkrysa* (pjesa e sipërme e opingës, këpucës), *përdreq* (i llastuar) etj. Me këtë parashtesë formohen edhe mbiemrat prejëmërorë e prejpjesorë, bashkë me nyjën e përparme *-i*, p.sh.: *i përvujtun* (i hequr keq), *i përmallúshëm* (i përmalluar), *i përllóqun* (i përlyer), *i përfulit* (i përpëlitur) etj. Po më këtë parashtesë formohen edhe disa tipa foljesh, p.sh. *përvloj*, *përmysë* (përmbysë), *përkun* (përkund), *përlotet* etj. Parafjala *për-* del edhe te disa ndajfolje të tipit: *përstrup*, *përkreje*, *përskej*, *përânesh*, *përmidis* (edhe *përmidisdisit*), *përnat*, *përvjet* etj.

2. Prapashtesimi. Formimi i fjalëve me anë prapashtesash është rruga kryesore për pasurimin e leksikut të shqipes. Ashtu si në shqipen standarde, edhe në të folmen në shqyrtim, kjo rrugë fjalëformuese është më e shpeshta dhe më prodhimtarja.

Këtu prapashtesat dalin me kuptime dhe me aftësi të shumta fjalëformuese. Përveç disa gjymtyrëve, siç janë emri, mbiemri, folja e ndajfolja, prapashtesat përdoren mjaft dendur edhe në fushën e toponomastikës. Së këndejmi, shumë topoleksema janë formuar me anë prapashtesash, e, prej tyre më “kryesoret që kanë hyrë në formimin e një numri jo të vogël mikrotoponimesh janë prapashtesat: *-ishtë*, *-n*, *-el*, *-icë*, *-aj*, *-nik*, *-ak* etj.” (Bicaj 1996:23).

Prapashtesa -at(ë). Me këtë prapashtesë janë formuar disa emra nga temat foljore, p.sh. *lijatë* (sëmundje), *kafshatë*, *uratë* (urim). Kjo prapashtesë ndihmon në formimin e disa foljeve si: *qukatë* (qukatë pula), *cokatë*, *gërrzhatë* (ngacmon), *vazhgatë* (zvarrit), *vërrtakat* (flet pa ndalur), *fuzatë* (rreshqet), *lulatë* (stërmbush), *thekatë/pizatë* (ngacmon) etj.

Prapashtesa -aç. Me anë të kësaj prapashtese formohen disa emra e mbiemra, me tema emërore dhe foljore, që shprehin kuptime pezhorative a përçmuese; ose fjalë që emërtojnë vegla të ndryshme pune, cilësi a veti të ndryshme, p.sh. *fitilaç* (fitil), *cakraç* (lodër fëmijësh), *tekërllaç* (pikth), *ñelaç* (ngelës), *thmijaç* (mendjelehtë), *kosaçë* (kostarë), *prashaçë* (prashitës), *zhbiraç* (hulumtues).

Prapashtesa -acak. Kjo prapashtesë paraqet shkrirjen e prapashtesave -ac dhe -ak dhe u ngjitet emrave e mbiemrave prejemërorë, duke u dhënë kuptim keqësues a pezhorativ. Vihet re tek emrat dhe mbiemrat e tipit: *burracac* (burrë jo i besës), *guracak* (lojë fëmijësh), *morracac* (ai që ka morra), *ardhacak* (të ardhur, jo vendës). Ajo vihet re edhe te mikrotoponimet e tipit: *Guracakt* (mikrotoponim në bjeshkët e fshatit Shushicë), *Therrak* (Istog), *Batallak* (Orroberdë) etj. (Bicaj, 1996 :25).

Prapashtesa -aj (-ajë). Me anë të kësaj prapashtese rëndom dalin patronimet e llagapet, p.sh. *Balaj*, *Bicaj*, *Blakaj*, *Dakaj*, *Dreshaj*, *Elezaj*, *Haziraj*, *Ibrahimaj*, *Imeraj*, *Januzaj*, *Maraj*, *Maxharraj*, *Mehaj*, *Metaj*, *Mirânaj*, *Mulaj*, *Muzliaj*, *Pepaj*, *Sejdaj*, *Sylaj*, *Shabânaj*, *Vuthaj*, *Zekaj*, *Zogaj* etj. Me prapashtesën -aj formohen edhe disa emra përmbledhës a kolektivë, që emërtojnë cilësi a tipar të ndonjë vendi, p.sh. *dushkajë*, *gurajë*, *pluhnâjë* (Mehmetaj, 2006:142). Me anë të prapashtesës -ajë është formuar edhe mikrotoponimi: *Gurajë* (Istog).

Prapashtesa -ak. Kjo prapashtesë është mjaft prodhimtare dhe me anë të saj formohen emra, mbiemra (nga tema emërore, mbiemërore e foljore) duke u dhënë kuptime të ndryshme. U ngjitet emrave mashkullorë të tipit: *çufrak* (lloj shkurreje) *tulak* (i butë, i dhjamosur), *rrunxak* (qingj i moshës 2-vjeçare), *thuprak* (vend me shumë thupra), *pshtjellak* (mbështjellës, pjesë e veshjes kombëtare te gratë), *lulak* (lloj shoke), *batallak* (tokë e pa punuar), *sutak* (pjesa e epërme e kokës), *mzorak* (që të moshës rreth 2-vjeçare), *tinzak* (dinak), *dimnak* (dimëror), *bucak* (enë për ujë) etj. Po ashtu, me ndihmën e kësaj prapashtese janë formuar emra abstraktë të tipit: *budallak* (budallëk / badallallëk), *bollak* (mjaftueshëm) etj. Këtë

parashtesë e hasim edhe tek disa emra që shënojnë banorin e një krahine a të një fisi, p.sh.: *drenicak* (banor i Drenicës), *durrsak* (banor i Durrësit), *ulçinak* (banori i Ulqinit) etj. Prapashtesa *-āk* u është ngjitur edhe disa mbiemrave që dalin me kuptim përçmues (pezhorativ), p.sh.: *tulak* (shumë i shëndoshë), *spirrak* (shumë i dobët), *picrrak* (shumë i vogël, por edhe në kuptimin: me lara, laraman). Prapashtesa e përmendur u ngjitet edhe disa ndajfoljeve, p.sh.: *vizak* (mënyrë ecjeje), *fuzak* (me detyrim), *lulak* (lidhur). Me prapashtesë *-ak* dalin edhe disa mikrotoponime si: *Baltak* (toka në Carallukë, Istog i Poshtëm dhe Llukavc i Begut), *Batallak* (toka djerrina në Gurrakoc dhe Bellopojë), *Vidullak* (mikrotoponim në bjeshkët e fshatit Kaliçan), *Çepurak* (mikrotoponim në fshatin Prekallë), *Malenjak* (mal në bjeshkët e fshatit Cerrcë), *Oshlak* (mal në bjeshkët e fshatit Cerrcë), *Therrak* (mikrotoponim në Orroberdë) etj.

Prapashtesat *-an* / *-ajkë*. Këto prapashtesa dalin te një numër i kufizuar emrash e mbiemrash, duke u dhënë atyre kuptim negativ (pezhorativ). Këto prapashtesa përdoren paralelisht, pra e para për gjininë mashkullore, kurse e dyta për gjininë femërore, p.sh. *rrëncan* (gënjeshhtar), *rrëncajkë* (gënjeshtare), *tuxan* (frikacak), *tuxajkë* (frikacake), *zhugan* (i papastër), *zhugajkë* (e papastër), *trallan* (kokëtrashë), *trullajkë* (femër kokëtrashë), *mrrolan* (i vërenjtur), *mrrolajkë* (e vërenjtur), *shakllamăn* (i çrregulluar), *arushan* (shëndetmirë), *loçkan* (i dashur) etj.

Me këtë çift prapashtesash- *-an* / *-ajkë* dalin edhe shumë fjalë të tjera, p.sh.: *gushan* - *gushajkë*, *llafazan* - *llafazajkë*, *breshkan* - *breshkajkë*, *gërrban* - *gërrbajkë*, *balushan* - *balushajkë*, *krrutan* - *krrutajkë*, *mrapshtan* - *mrapshtajkë*, *futan* - *futajkë*, *lariçkan* - *lariçkajkë* etj.

Prapashtesa *-hâne*. Kjo prapashtesë u ngjitet disa turqizmeve që shënojnë vende apo objekte të caktuara, pra me anë të saj formohen disa fjalë të reja, p.sh. *akçihâne* (gjelltoire), *berberhâne* (rrojtore), *yzerhâne* (toalet, ëc), *nallbahâne* (vend ku mbathen kuajt, qetë etj.). Kjo prapashtesë del edhe te këto fjalë: *maskrallakhâne* (turp i madh), *dreçnihâne* (best. vend ku

qëndron djalli / dreqi), *kurvahâne* (vend ku zhvillohet prostitucioni).

Prapashtesat -ishtë / -isht. Kanë përdorim të dendur dhe me anë të tyre formohen disa emra e ndajfolje, p.sh. *çarrishtë* (pyll me drurë çarri), *ahishtë* (pyll me drurë ahu), *buñishtë* (pyll me drurë bingu), *shkozishtë* (vend me dru shkoze), *mlakishtë* (pyll me drurrë mëllaku/mlakie). Kjo prapashtesë ndihmon edhe në formimin e disa emrave që shënojnë përbërjen dhe pozitën gjeografike të një vendi a hapësire të caktuar, p.sh. *mellishtë*, *ranishtë*, *gurishtë*. Me anë të kësaj prapashtese formohen disa ndajfolje, si: *katunisht* (i gjithë fshati), *burrnisht*, *trimnisht*, *maxhupisht* (moskujdesshëm, shkel e shko), *tinzisht* (dinakërisht), *vllaznisht* (vëllazërisht), *razisht* (në harmoni) etj.

Prapashtesa **-ishtë** ndihmon në formimin e disa mikrotoponimeve, p.sh. *Verrishtë* (mikrotoponim në Istog, Llugë, Vrellë), *Ahishtë* (mikrotoponim në bjeshkët e fshatit Vrellë), *Grunishtë* (mikrotoponim në fshatin Llugë), *Linishtë* (mikrotoponim në Istog), *Gurishtë* (mikrotoponim në fshatin Kaliçan), (Bicaj, 1996: 23).

Prapashtesa -llak. Kjo prapashtesë ka hyrë në shqipen përmes disa turqizmeve dhe është mjaft prodhimtare. Me anë të saj formohen disa emra konkretë e abstraktë, si dhe disa mbiemra, p.sh.: *baballak* (babai i nusës), *qushllak* (vështirësi), *bashkallak* (në bashkësi familjare), *paçllak* (pastërti), *dyjëllak* (botërisht, bota), *pshtjellak* (mbështjellës, pjesë e veshjes kombëtare), *budallak* (pamatur) *hajvanllak* (bota shtazore), *fukrallak* (varfëri). Kjo prapashtesë del edhe te disa mikrotoponime si: *Bashkallak* (toka bujqësore në fshatin Lluga), *Vidullak* (mikrotoponim në bjeshkët e fshatit Kaliçan) etj.

Prapashtesa -tóre. Me ndihmën e kësaj prapashtese, nga temat emërore ndërtohen emra femërorë që shënojnë profesione të ndryshme, kryesisht nga fusha e amvisërisë, p.sh. *maxhetóre* (ajo që përgatit ushqimet), *enatóre* (ajo që kujdeset për enët), *mlojatóre* (që kujdeset për shtrojë e mbulojë), *ngjeshatóre* (ajo që ngjesh, që kupton mjeshtërinë e të ngjeshurit), *rrethatóre* (rrip, brez fishekësh), *rañatóre* (ajo që kryen punët e përditshme të shtëpisë), *mjelatóre* (ajo që mjel bagëtinë).

Prapashtesa -ush / ushë. Me këtë prapashtesë janë formuar emra mashkullorë e femërorë prej emrash, disa me kuptim zvogëlimi a përkdhelie, dhe mbiemra prej emrash, p.sh. *babush* (babë), *dajush* (dajë), *drenushë* (femra e drerit), *arushë* (femra e ariut), *gjarpnushë* (femra e gjarpërit), *minushë* (femra e miut), *qikushë* (i thuhet vajzës, me kuptim përkdhelës), *zembrush / zemrushe* (i, e dashur) etj. Me këto prapashtesa formohen edhe mbiemrat e tipit: *larush / larushë* (me lara). Po ashtu, me këtë formant gjuhësor janë formuar edhe antroponimet *Agush, Alush, Malush, Kadrush, Metush, Lush, Ramush* si dhe topikët e tipit: *Dobrushë* (fshat i Istogut), *Radushë* (kompleks malesh në bjeshkët e Istogut), *Balushat* (mikrotoponim në bjeshkët e fshatit Sine).

3. Formimi parashtesor-prapashtesor i fjalëve. Kjo rrugë fjalëformuese në të folmen e Istogut është më pak prodhimtare, pra janë mjaft të kuzifuar leksemat që përmbajnë para dhe prapashtesa. Të tilla janë: *përmallaj, përtrij, zbukuroj, zbardhoj* etj., si dhe emrat e tipit: *nërgojcë* (pjesë e frerit të kalit), *nërskâmc* (pjesë e avlemendes), *përkryesë* (pjesa e sipërme e opingës), *zbardhim* (zbardhje), *përmallim* (mallëngjim), *përshtatje* etj. (Mehmetaj, 2006:165).

Paranyjëzimi. Me anë të kësaj rruge janë formuar mbiemra të nyjshëm prejfoljorë, p.sh. *i msumë, i ardhun, i mshelun, i djegun, i dashtun, i koritun, i vramë, i mrrishëm, të dalun* etj.

Një mënyrë tjetër fjalëformuese në të folmen në hetim është edhe kompozimi apo përbërja. Kjo është formë e veçantë dhe mjaft prodhimtare “me anë të së cilës krijohen fjalë të reja që kanë në përbërjen e tyre dy a më shumë tema motivuese; njëra nga këto (tema mbështetëse, që është zakonisht e dyta) e formëson gramatikiisht gjithë kompozitën, ndërsa tema tjetër është asnjëanësuar nga pikëpamja e kuptimeve të saj gramatikore” (Gramatika I, 2002:70). Pra, në të folmen në shqyrtim, vihet re një numër relativisht i madh kompozitash, që janë me interes si nga aspekti fjalëformues, ashtu edhe për nga ana semantike. Temat motivuese mund të jenë emërore,

mbiemërore, foljore e ndajfoljore: *shpirtlig, sykeq, zemërmirë, qafgatë, fjalthatë, trupshkurt, sykuq, leshkuq, faqekuq, veshllavesh, hunshtrëmt, gjakderdhje, mikëpritje, nanlôke* etj.

Kompozitat këpujore. Janë ato fjalë që përbëhen prej dy e më shumë gjymtyrësh me lidhje bashkërenditjeje ndërmjet tyre. Kompozitat këpujore janë më të pakta se ato përcaktore, p.sh.: *kuqezi, misheshpirtë, veshmathje, juglindje, psheshetâmël, mishelákna, tâmeleborë* etj.

Kompozitat përcaktore. Këto lloj kompozitash përbëhen vetëm prej dy gjymtyrësh, nga të cilat njëra përcakton tjetrën. Parë nga aspekti i temave motivuese, kompozitat përcaktore mund të jenë:

- emër + emër, si: *kryqytet* (kryeqytet), *kry(e)mali, leshmâce, sorrëshkinë, kalëdeti* etj.

- kompozita të tipit emër + emër që kanë dhënë mbiemër, p.sh. *barkpetë* (bark + petë), *gojëshoshë* (gojë + shoshë), *buzëçerëp* (buzë + çerëp), *syhut* (sy + hut) etj.

- kompozitat e formuara nga emër+mbiemër, p.sh: *syhapt* (sy + të hapur), *kre(e)madh* (krye + i madh), *leshkuq* (lesh + i kuq), *trupgatë* (trup + i gjatë) etj.

- kompozitat emër + pjesore: kompozitat e formuara përmes kësaj forme në disa raste formojnë mbiemra të tipit: *leshdredhun* (lesh + dredhur), *bishtkputun* (bisht + këputur), *kryeshtrumë* (krye + shtruar), *bukpërmysun* (bukë + përmbysur) etj.

Nga ana tjetër, po ky tip kompozitash (emër + pjesore) jep ndajfolje, p.sh.: *syhapun, gojëmshehun* etj.

Në të folmen e Istogut është mjaft i madh numri i kompozitave të tipit si: *barkçelun* (bark + çelun), *bythpalamë* (byth + pa lamë), *bythshjerrë* (byth + shjerrë - i varfër, me gjendje të dobët ekonomike), *kapuqgatë* (kapuç + i gjatë - mendjemadh), *dhomçatall* (dhëmb + çatall - me dhëmbë të deformuar), *mikprits* (mik + pritës) etj.

4. Përngjitja (aglutinimi). Me anë të këtij mjeti fjalëformues “krijohen fjalë të reja nga njëfjalëzimi i një togfjalëshi, i një togu parafjalor ose i një grupi në përgjithësi”

(Gramatika I, 2002:75). Fjalët e formuara me përngjitje i ruajnë lidhjet sintaksore ndërmjet gjymtyrëve përbërëse. Në arealin gjuhësor në shqyrtim, nuk është i madh numri i fjalëve të tilla: p.sh. *mozomokeq* (mos + o + Zot + ma + keq), *herdokurdo* (herë + do + kur + do), *tanahërët* (të + gjitha + herët), *hamadreq* (ha + more + dreq), *tekderni* (tek + deri + në), *përvjet* (për + vjet), *farefis* (far + e + fis), *thashethâ^one* (thash + e + theme), *paradite* (para + dit + e), *masdite* (pas + dit + e) etj.

5. Konversioni. Në trevën gjuhësore në shqyrtim, formimi i fjalëve më anë të konversionit (ndërrimi i kategorisë leksiko-gramatikore) përfshin një numër të kufizuar fjalësh, p.sh.: nga foljet *hapë*, *kripë*, *ndryshkë*, *psheshë* etj. formohen emrat: *hap-i*, *kryp-a*, *hryshk-u*, *pshesh-i* etj. Së këndejmi, nga emrat përkatës janë ndërtuar edhe ndajfoljet e tipit: *vjet*, *mot*, *rronx*, *breg*, *rreth*, *midis*, si dhe ndajfoljet: (*m'u*) *leshë* (nga emri *lesh*), (*me*) *psheshë* (nga emri *pshesh*), (*mu veshë*) nga emri (*veshë*) etj. Me të njëjtën mënyrë janë formuar edhe disa emra prejfoljorë: *mërzí* (nga folja *mërzit*), *çudi* (nga folja *çudit*), *porosi* (nga folja *porositë*), *habi* (nga folja *habitë*) etj.

BIBLIOGRAFI

- Ahmetaj, M. (1996). *Fjalor i të folmeve shqiptare në Mal të Zi*, Instituti Albanologjik, Prishtinë.
- Ahmetaj, M. (2002). *E folmja e Plavës dhe e Gucisë*, Instituti Albanologjik, Prishtinë.
- Ahmetaj, M. (2009). *Gjurmime onomastike*, Instituti Albanologjik, Prishtinë.
- Ajeti, I. (1983). *Historia e gjuhës shqipe* (morfologjia historike), Universiteti i Kosovës, Fakulteti Filozofik, Prishtinë.
- Badallaj, I. (2001). *E folmja e Hasit*, Prishtinë.
- Berisha, N. (2017). *Vëzhgime leksiko-frazeologjike në të folmet e Rrafshit të Dukagjinit*, Instituti Albanologjik, Prishtinë.
- Bicaj, S. (1996). *Artikuj gjuhësorë praktikë*, Prishtinë.
- Çabej, E. (1987). *Studime gjuhësore III*, “Rilindja”, Prishtinë.

- Demiraj, Sh. (1988). *Gramatikë historike e gjuhës shqipe*, “Rilindja”, Prishtinë.
- Dodi, A. *Fonetika dhe fonologjia e gjuhës shqipe*, Akademia e Shkencave e Shqipërisë, Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë.
- Dulaj, F. (2016). *E folmja e Rahovecit me rrethinë* (shqyrtime dialektologjike dhe sociolinguistike), Instituti Albanologjik, Prishtinë.
- Gramatika I.* (2002). Akademia e Shkencave e Shqipërisë, Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë, Tiranë.
- Gramatika II.* (2002). Akademia e Shkencave e Shqipërisë, Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë, Tiranë.
- Gjinari, Jorgji & Shkurta, Gjovalin. (2009). *Dialektologji*, “ShBLU”, Tiranë.
- Hajdaraj, A. (1996). *E folmja e Rugovës*, Instituti Albanologjik, Prishtinë.
- Halimi, M. (2008). *E folmja e Kradakut*, Instituti Albanologjik, Prishtinë.
- Ibrahimi, M. (2005). *E folmja shqipe e rrethit të Prilepit dhe Krushevs*, “Interlingua”, Shkup.
- Ibrahimi, M. (2015). *Trajtesa leksiko-frazeologjike të shqipes*, “Interlingua”, Shkup.
- Maxhuni, A. (2017). *Mbi leksikun dhe frazeologjinë e Vushtrrisë me rrethinë*, Instituti Albanologjik, Prishtinë.
- Mehmetaj, B. (2006). *E folmja e Deçanit me rrethinë*, Instituti Albanologjik, Prishtinë.
- Mehmetaj, B. (2011). *Fjalor dialektor i së folmes së Deçanit*, Instituti Albanologjik, Prishtinë.
- Mulaku, L. (2005). *E folmja e Shalës së Bajgorës*, Instituti Albanologjik, Prishtinë.
- Mulaku, R. (1987). *Sistemi foljor në gjuhën e shkrimtarëve të vjetër veriorë*, Instituti Albanologjik, Prishtinë.
- Osmani, J. (2004). *Vendbanimet e Kosovës – Burimi (Istogu)*, Vëllimi. 12, Prishtinë.
- Pajaziti, N. (2005). *E folmja e Opojës*, Instituti Albanologjik, Prishtinë.

- Pajaziti, N. (2008). *E folmja e Anadrinit*, Instituti Albanologjik, Prishtinë.
- Raka, F. (2004). *Areali gjuhësor i Kaçanikut*, Prishtinë.
- Xhuvani, A. – Çabej, E. (1962). *Prapashtesat e gjuhës shqipe*, Universiteti Shtetëror i Tiranës, Instituti i Historisë e Gjuhësisë, Tiranë.

